

06.02.2024

לכבוד

מר משה גפני, יו"ר ועדת הכספים של הכנסת,
וחברי ועדת הכספים של הכנסת

נכבדי,

הנדון: השלכות הקיצוצים המוצעים בתקציב 2024 על נשים ערביות

בשם הארגונים השותפים בפרויקט "הטמעת חשיבה מגדרית בתוכנית תקאדום", איתך – مَعَكَ – משפטניות למען צדק חברתי, מרכז אדוה ושתיל, אנו פונות אליכם. בדרישה להימנע מאישור הקיצוצים הצפויים בתוכניות הייעודיות לחברה הערבית בכלל, ובפרט בתוכנית "תקאדום" – החלטת ממשלה מס' 550: "התוכנית הכלכלית לצמצום פערים בחברה הערבית", כפי שיפורט להלן:

רקע

ביום 14.01.2024 הממשלה קיבלה החלטה מס' 1274, שעניינה "צמצום ההוצאה התקציבית בשנת 2024 ואילך באמצעות תיקון החלטות ממשלה" שקובעת כי יקוצץ סך של 15% מהתוכניות התקציביות הייעודיות לחברה הערבית, ביניהן החלטה 550 ובשמה – "תקאדום", החלטה 549 שעניינה טיפול בתופעות הפשיעה והאלימות בחברה הערבית (2022-2026). אלו לצד פגיעה ממוקדת של 100% במענקי האיזון של הרשויות המקומיות הערביות וקיצוץ רוחבי של כ-5% בתקציבי משרדי הממשלה. חשוב לציין כי גם טרם פרוץ המלחמה, ביצוע התוכנית "תקאדום" אשר החל בשנת 2022 ואמור להימשך עד שנת 2026, התעכב, חלוקת התקציבים בהתאם לתוכנית הייתה חלקית בלבד והמימוש שלה לא התקדם בהתאם לצפי שנקבע. בנוסף, היו ניסיונות רבים לקצץ בהחלטה זו אשר לא צלחו, אך כעת כנגד תוספת לתקציבי הביטחון למימון המלחמה, החלטת הקיצוץ התקבלה בממשלה.

כזכור, החלטת הממשלה מספר 550 – ובשמה "תקאדום", התקבלה ביום 24.10.2021 בהמשך להחלטות רב שנתיות שנועדו לפיתוח כלכלי חברתי של החברה הערבית ולצמצום פערים. בעצם קבלת ההחלטה ישנה הכרה בחלוקה הלא צודקת של תקציבים ובאפליה רבת השנים ממנה סובלת החברה הערבית לעומת כלל האוכלוסייה. כאשר מטרתה המוצהרת של התוכנית הינה צמצום פערים חברתיים וכלכליים של החברה הערבית ביחס לאוכלוסייה הכללית, וכוללת שיתוף פעולה של משרדי ממשלה רבים.

השלכות הקיצוץ על החברה הערבית בכלל, ועל נשים ערביות בפרט

בהתאם להחלטת הקיצוץ, החברה הערבית תספוג את המכה הקשה ביותר בכלכלה השברירית שלה ממילא. לפי הערכות, צפוי קיצוץ בגובה כ-5 מיליארד ₪ בתוכנית "תקאדום" לבדה, בנוסף לקיצוצים נרחבים נוספים שמאיימים אף הם על החברה הערבית ועל הרשויות המקומיות ובהתאם, יביאו לפגיעה אנושה ביכולותיהן של רשויות אלה לקדם את הצרכים הזועקים של החברה הערבית.

זוהי פגיעה לא מידתית בעלת השלכות קשות על חברה הערבית והיא תביא להעמקת הפערים הכלכליים והחברתיים הקיימים ממילא, העצמת האפליה הקיימת וכן העמקת הפערים המגדריים הפנים חברתיים.

תוכנית נוספת שתיפגע כאמור הינה התוכנית ללוחמה בפשיעה ובאלימות (2022-2026), אשר מתקציביה יקוצצו גם 15%, קיצוץ שיעלה בחיי אדם כפי שזעקו מנהיגי החברה הערבית בפניותיהם החוזרות והנשנות, נוכח הנתון המזעזע של 244 נרצחים בחברה הערבית רק בשנת 2023, כאשר פחות מ-11% ממקרי הרצח פוענחו. כמו כן תקוצץ התקציב לתעסוקת צעירים חסרי מעש, מה שעלול להעצים עוד יותר את תופעות האלימות והפשע בחברה הערבית.

בנוסף, חשוב להזכיר כי תיפגע גם החלטת ממשלה מס' 1279 שעניינה תוכנית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב, פגיעה אשר תביא לקיצוצים נרחבים בתקציבי ובשירותי הרווחה והחינוך הייעודיים של החברה הבדואית בכלל ובפרט של תושבי הכפרים הבלתי מוכרים, אשר סובלים ממילא ממצוקה מתעצמת וממחסור בשירותים הממשלתיים, דבר שתהיה לו השפעה ישירה על מעמדן ומצבן של הנשים בכפרים הבלתי מוכרים ויעצים את הפערים הקיימים ממילא.

המדובר בהחלטות הרות גורל שישפיעו ביתר שאת על נשים ערביות שסובלות מהדרה ואפליה כפולה גם ככה, הן כערביות והן כנשים, הדברים נאמרים נוכח השתתפות חלק מהארגונים השותפים והחתומים על נייר זה, בדיונים שנועדו לקידום שוויון מגדרי בתוכנית "תקאדום", ברמת החשיבה והביצוע שלה. לדוגמה בתחום תעסוקת נשים בחברה הערבית, בפגישות עם המשרדים הרלוונטיים כחלק מבניית תוכנית "תקאדום" הוצגו מתווים שיש בהם כדי לתת מענה לצרכי הנשים ולעודד תעסוקת נשים ערביות, בין אם באמצעות בניית מסלולי תעסוקה מכוונת מגדרית, סבסוד ומענקים למעסיקים, הקמת אזורי תעשייה שמנגישים פתרונות תעסוקה לנשים, הסרת חסמים בגישה למכרזים מכוונים מגדרית ועוד.

פגיעה בתקציבי התוכנית עלולה לשמוט את הקרקע מתחת למתווים כמתואר ולשנות את סדרי העדיפויות של המשרדים האמונים על הפעלת התוכניות ושל הרשויות המקומיות, בשים לב לפגיעה הממוקדת בתקציבי תוכנית תקאדום, במענקי האיזון ובכלל משרדי הממשלה כאמור.

אנו רואות כי פגיעה בתקציבי תוכנית "תקאדום" עלולה להביא להשלכות הרסניות על שוק העבודה, הן בטווח המיידי והן בטווח הרחוק, ואלו ישפיעו על כלכלת המדינה בכלל. ראייה לאמור, נציין כי חרף העובדה

שהביצוע והיישום של תוכנית "תקאדום" ותוכניות החומש היה חלקי בלבד בשנים עברו, עדיין הן תרמו לזינוק בתעסוקת נשים ערביות, מ-27.5% ב-2011 לכמעט 45% בסוף 2023. עליה זו בשיעור תעסוקת נשים, מהווה נדבך חשוב בדרך לצמצום פערים גם בתוך החברה הערבית עצמה, וגם לעומת כלל האוכלוסייה.

בעקבות המלחמה נבלם הגידול בשיעור התעסוקה של נשים ערביות ונרשמו פגיעות בזכויות נשים בעיקר בתחום התעסוקה¹, יחד עם זאת, במקום לשמר את "ההצלחה" של התוכנית הממשלתית, הקיצוצים הצפויים עלולים להסיג עלייה זו ולפגוע קשות בתעסוקת נשים.

נציין עוד כי פגיעה כנ"ל בתעסוקת נשים ובלימה בגידול בשיעור התעסוקה הינה בעלת השלכות ישירות על כלכלת המדינה ותביא בתורה לפגיעה בהכנסות ממסים.

אין להתעלם מההשלכות הקשות של קיצוץ זה והשפעותיו על הנשים בחברה הערבית, אשר תופעת האלימות נגדן התרחבה בעת החירום. ממילא בעתות חירום ישנה עליה בהיקף ובחומרת האלימות נגד נשים, לכך יש להוסיף את הירידה בשיעורי תעסוקת גברים ערביים בצל המלחמה, דבר שגורם לאי וודאות כלכלית וחוסר ביטחון אישי וכלכלי, ללחצים ומתחים גם במערכות הזוגיות ובמקרים רבים לאלימות נגד נשים.

תוכנית "תקאדום" הייתה אמורה לקדם תוכניות לצמצום פערים גם בתחום בריאות האישה, כפי שאלו הוצגו על ידי המשרדים הרלוונטיים, בין היתר הוצע לקדם רפואה מודעת מגדר, הנגשה פיזית, כלכלית והסברתית של השירותים לציבור הנשים (טיפות חלב, יחידות התפתחותיות, מרכזי נשים), התאמת השירותים לאוכלוסיית הנשים המגוונת מבחינה גיאוגרפית ותרבותית, זיהוי והסרת חסמים בנושא ועוד.

יתרה מכך, להחלטות קיצוץ אלו תהיה השפעה על תחומים אחרים שגם כך סובלים כיום מתת תקציב ואי שוויון בהעסקה. כך, חשוב להזכיר את הפגיעה הצפויה בפעילות ובאיוש תפקידי היועצות לקידום מעמד האישה ברשויות המקומיות, אשר גם ככה היום רוב היועצות פועלות או בתת תקצוב או ללא תקצוב כלל, באופן שפוגע בעבודתן וביכולת ההשפעה שלהן. נדגיש כי מדובר בתפקיד חשוב מאוד ברשויות המקומיות הערביות, למתן מענים לצרכי הנשים תושבות הרשות.

פגיעה בתקציב הרשויות המקומיות ובייחוד פגיעה ממוקדת במענקי האיזון ובתקציבים הייעודיים לחברה הערבית משמעותו החרפת המצוקה של היועצות וסכנת שלילת התקציבים (המזעריים ממילא) שאפשרו להן לתפקד בכל זאת באופן שיביא להגבלת תפקודן והשפעתן ויכולתן לקדם מענים לצרכים החיוניים של הנשים הערביות, הן בתקופת המלחמה והן לאחריה.

¹ מריאן תחאוכו ונוספים, [השפעת הלחימה על החברה הערבית וצעדי המדיניות הנדרשים](#), (נייר מדיניות 10, מכון אהרן למדיניות כלכלית - רייכמן דצמבר 2023). בהתאם למחקר המדיני, ניתן לראות כי בחודש אוקטובר 2023 נרשמה ירידה בתעסוקה בקרב נשים ערביות מ-45.9% ל-36.6% ובחודש נובמבר אחוז התעסוקה עלה רק ל-41%. נציין כי טרם נאספו ונותחו נתונים בגין החודשים דצמבר 23 ואילך, אך הירידה בשיעור תעסוקת נשים כתוצאה ממצב הלחימה הינה ברורה ומסכנת את המגמה החיובית בתעסוקת נשים בשנים האחרונות, אותה הממשלה ביקשה לפתח ולהעצים בין היתר באמצעות תוכניות החומש ובפרט בתוכנית "תקאדום".

יוצא כי הפגיעה עבור נשים ערביות תהיה כפולה ומכופלת, כך גם בתחום הרווחה, הרי שירותי הרווחה ייפגעו עקב הקיצוץ בתקציבי משרדי הממשלה ובנוסף, תהיה פגיעה ממוקדת עקב הקיצוץ האמור בתוכנית "תקאדום", כך שבתוצאה, נשים ערביות ישלמו את המחיר המכופל.

נציין כי המשמעות של הקיצוצים האלה יהיו גם השפעה על הכלכלה הישראלית, שכן החלשה ו/או בלימה בשגשוג ושילוב חברה שמונה 20% מכלל האוכלוסייה, תוביל באופן ישיר לפגיעה בכלכלת המדינה, כך גם כאשר הנשים לא ישתלבו בשוק העבודה וצעירים וצעירות חסרי מעש לא יזכו לטיפול ולהכוונה, הם יפנו לערוצים אחרים שיפגעו בכלל החברה ובכלכלה שלה.

הקיצוץ שיעצים את השיעור הגבוה של צעירים במצב של חוסר מעש, יפגע במשאבים לטיפול בתופעה זו ובהתאם, יביא להנצחת פערים, להגברת רמות העוני והעמסה על שירותי הרווחה. בנוסף, ברי כי השיעור הגבוה של צעירים חסרי מעש, משליך באופן ישיר על שיעורי הפגיעה הגבוהים בקרב החברה הערבית.

יוצא כי החברה הערבית ובכלל זה גם הנשים בתוכה, יספגו פגיעה כפולה לכל הפחות כתוצאה מההחלטה דנו, מחד קיצוץ גדול פי 3 משאר משרדי הממשלה בתוכניות הייעודיות שלה, ומאידך קיצוצים רוחביים במשרדי ממשלה שאמורים גם לתת מענה לחברה הערבית, לצד פגיעה אנושה במענקי האיזון של הרשויות המקומיות, שנפגעים ב-100% כאמור.

אנו קוראות לכן.ם לעשות שימוש בסמכות הנתונה לכן.ם, להתנגד להחלטה מספר 1274 שעניינה תיקונים לתקציב 2024, לעצור את הקיצוצים המוצעים ולא לתת יד לפגיעה אנושה באפשרות של נשים ערביות לחיות בכבוד ובאפשרויותיהן לצמצום פערים חברתיים וכלכליים ולהשגת שוויון מגדרי.

כן אנו קוראות לכן.ם לעצור את הפגיעה הבלתי מידתית בתקציבי החברה הערבית, שתשפיע במישרין על הנשים בתוך החברה, לפעול לבניית תקציב מותאם לצרכי החברה הערבית שייתן מענה למצוקות המחרפות הקיימות תוך שקילת מלוא השיקולים הרלוונטיים והענייניים.

אנו מאמינות כי יש לקדם פתרונות לצמצום אי-שוויון המגדרי כגון הקצאת משאבים תוך הבאה בחשבון של פערים מגדריים (תקצוב מגדרי), גיבוש תוכניות שיקדמו את כוחן הכלכלי של הנשים בתוך החברה הערבית והשקעה בתשתיות שיסייעו בכך. זאת, במקום לפעול לקיצוץ נרחב בתקציבים שיהיה בעל השלכות הרסניות על החברה בכללותה, יעמיק את הפערים וירחיב את תופעת הפגיעה והאלימות, גם כנגד נשים.

בכבוד רב,

נורה אשקר-זהר, עו"ד

עמותת איתך-מَعَكُمْ (מעכי) – משפטניות למען צדק חברתי